

Raje podatkowe i ich wykorzystanie przez zagraniczne korporacje działające na terenie Polski

Tax Havens and Their Use by Foreign Corporations Operating in Poland

Marek Pawlak

Prof. dr hab., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: marek.pawlak@kul.pl

<https://orcid.org/0000-0002-5620-370X>

STRESZCZENIE: Zjawisko rajów podatkowych zaczęło kształtować się już pod koniec XIX wieku. W artykule przedstawiono historię powstawania rajów podatkowych, przeanalizowano ich definicje i listy publikowane przez różne źródła. Przeprowadzone badania własne na próbie 200 największych spółek kapitałowych zarejestrowanych w Polsce wykazały, że większość z nich (58,0%) jest kontrolowana przez podmioty zagraniczne, z których 56,0% zarejestrowana została w rajach podatkowych. Wypracowane zyski w przeważającej części są transferowane zagranicę – do rajów podatkowych (głównie do Holandii) – w formie dywidend, a w niewielkim stopniu zasilają budżet państwa w formie podatku CIT.

SŁOWA KLUCZOWE: raje podatkowe, międzynarodowe korporacje, unikanie opodatkowania

ABSTRACT: The phenomenon of tax havens began to take shape at the end of the nineteenth century. The article presents the history of the creation of tax havens, analyzes their definitions and lists published by various sources. Own research of the 200 largest capital companies registered in Poland showed that most of them (58.0%) are controlled by foreign entities and most of these foreign entities (56.0%) are registered in tax havens. The profits generated are mostly transferred abroad – to tax havens (mainly to the Netherlands) – in the form of dividends and to a small extent contribute to the state budget in the form of CIT.

KEYWORDS: tax havens, multinational corporations, tax avoidance

Raje podatkowe są zjawiskiem, którego początki sięgają końca XIX wieku, przy czym ich szczególnie rozwój można odnotować w okresie międzywojennym, a także w okresie po II wojnie światowej. Wprowadzenie po 1989 roku w Polsce gospodarki rynkowej spowodowało m.in. liczne inwestycje międzynarodowych korporacji, przejmowanie kontroli nad polskimi spółkami i transfer dywidend do kraju zarejestrowania spółki matki. Zjawisko transferu środków finansowych przyjęło tak duży rozmiar, że 11 sierpnia 2017 roku dwóch posłów Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej – Jarosław Sochajko i Bartosz Józwiak z partii Kukiz 15 złożyło interpelację nr 14857, w której sformułowali m.in. następujące pytanie: „Do których krajów UE «wyciekło» prawie 540 mld zł w latach 2005-15 w wyniku zbyt liberalnej postawy Polski”? Paweł Gruza, podsekretarz stanu w Ministerstwie Finansów, przygotował 14 września 2017 roku odpowiedź (Interpelacja nr 14857, 2017), z której wynikało, że w latach 2005–2015 jedynie do krajów Unii Europejskiej (UE) „wyciekło” z Polski 537,8 mld zł. Były to płatności z tytułu dywidend, odsetek, licencji i usług doradczych. Na pierwszym miejscu listy krajów, do których wypłynęły pieniądze, była Holandia (117,31 mld zł), na drugim Niemcy (101,81 mld zł), na trzecim Francja (59,18 mld zł). Przedstawione przez przedstawiciela Ministerstwa Finansów dane nie obejmowały transferu pieniędzy do krajów spoza UE, więc zaprezentowany obraz sytuacji jest niepełny. Skala przedstawionego zjawiska zainspirowała autora do dalszych badań naukowych, których celem było bliższe zbadanie zjawiska transferu środków finansowych zagranicę. W dalszej części niniejszego artykułu opisano historię powstawania rajów podatkowych, następnie przedstawiono ich definicje i różne zestawienia (listy). Następnie zaprezentowano wyniki badań własnych 200 największych zarejestrowanych w Polsce spółek kapitałowych, z których większość jest kontrolowana przez międzynarodowe korporacje. Metoda badań bazowała na analizie dokumentów, a źródłem danych były sprawozdania finansowe spółek, a także protokoły walnych zgromadzeń akcjonariuszy lub wspólników w zależności od formy prawnej spółki.

1. Historia rajów podatkowych

Jak wskazuje Ronen Palan (2009), którego publikacja została wykorzystana w niniejszym artykule do opisu historii rajów podatkowych, pierwsze symptomy tego zjawiska można odnotować w 1880 roku w Stanach Zjednoczonych. Wtedy to gubernator stanu New Jersey, który zmagał się z brakiem środków finansowych, zwrócił się z prośbą o pomoc do prawnika z Nowego Jorku. Zaproponowane rozwiązanie polegało przede wszystkim na liberalizacji przepisów dotyczących rejestrowania spółek i na obniżeniu stawek podatkowych. Rozwiązania te później zastosowano także w stanie Delaware, próbując naśladować sukcesy stanu New Jersey. Było wtedy

dla wszystkich oczywiste, że stan Delaware wprowadził „liberalne” przepisy, aby przyciągnąć nowych inwestorów.

W latach 20. XX wieku to samo rozwiązanie zaczęły stosować kantony szwajcarskie na czele z kantonem Zug, położonym niedaleko Zurichu. Później z powodu kryzysu gospodarczego w 1929 roku w Szwajcarii rozpoczęto dyskusję nad poprawkami do prawa bankowego. W rezultacie w 1939 roku wprowadzono w Szwajcarii nowe prawo bankowe zawierające zasadę „całkowitego milczenia na mocy tajemnicy zawodowej” i dotyczyło to każdego konta w bankach szwajcarskich. Dane były chronione przed każdym rządem, także szwajcarskim, na mocy kodeksu karnego i państwa szwajcarskiego. W ten sposób powstały pierwsze elementy charakterystyczne dla rajów podatkowych: (1) przyjazne środowisko gospodarcze ułatwiające rejestrowanie spółek, (2) obniżone podatki oraz (3) zachowanie całkowitej tajemnicy.

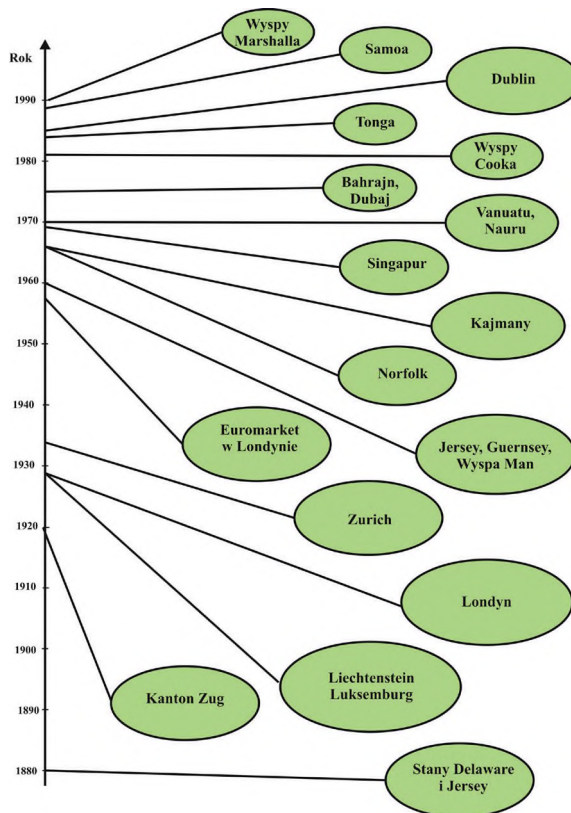
Kolejnym ważnym krokiem w rozwoju rajów podatkowych było wprowadzenie w Wielkiej Brytanii kategorii spółki będącej nierezydentem. W 1929 roku podjęto decyzję odnośnie do spółki Egyptian Delta Land and Investment Co. Ltd. V. Todd, która była zarejestrowana w Londynie, ale nie prowadziła tam żadnej działalności i w związku z tym sąd uznał, że nie podlega ona obowiązkom podatkowym. Spowodowało to powstanie precedensu prawnego, na mocy którego także inne spółki mogły się rejestrować w Londynie, nie prowadzić tam żadnej działalności i nie płacić podatków. Z czasem zasada ta zaczęła obowiązywać dla całego Zjednoczonego Królestwa. Funkcjonowanie takich „wirtualnych” rezydentów było później także akceptowane w innych jurysdykcjach takich jak Bermudy czy Bahamy, a od lat 70. ubiegłego stulecia także Kajmany. Można zatem przyjąć, że powstała kolejna, czwarta cecha współczesnych rajów podatkowych – wirtualna rezydencja.

W latach 20. i 30. XX wieku do grona rajów podatkowych zaczęły dołączać także małe kraje europejskie, m.in. Liechtenstein. W kraju tym, wzorując się na rozwiązaniach szwajcarskich i austriackich, zniesiono wszelkie restrykcje dotyczące narodowości akcjonariuszy. Pod koniec lat 20. ubiegłego wieku Zurich stał się centrum tzw. *mailbox companies*, czyli fikcyjnych spółek zarządzanych przez instytucje powiernicze, gdzie pod jednym adresem mogło być zarejestrowanych nawet tysiąc spółek. Ich specyfika została opisana w dalszej części artykułu w odniesieniu do rozwiązań stosowanych w Holandii. Z kolei Luksemburg był wśród pierwszych państw, które wprowadziły koncepcję spółki holdingowej, czyli jednostki gospodarczej nieprowadzącej przedsiębiorstwa, której jedynym celem było posiadanie udziałów w innych spółkach i wypełnianie funkcji właścicielskich. Na mocy prawa z 1929 roku spółki takie były zwolnione w Luksemburgu z podatku CIT.

Po II wojnie światowej raje podatkowe zaczęły rozwijać się w Wielkiej Brytanii. W 1957 roku Bank Anglii zaakceptował propozycję, aby transakcje realizowane przez banki brytyjskie w imieniu nierezydentów nie były uznawane jako mające

miejsce w Londynie. Doprowadziło to do powstania w Londynie rynku finansowego określonego mianem Euromarket, który nie podlegał żadnym regulacjom, czyli był *off-shore*, a swym zasięgiem obejmował całe imperium brytyjskie. W latach 60. XX wieku banki brytyjskie rozszerzyły działalność Euromarketu na terytorium Jersey, Guernsey czy Wyspy Man. Do banków brytyjskich dołączyły także banki amerykańskie: Citibank, Chase Manhattan i Bank of America (Palan, 2009).

Kolejne lata to dynamiczny rozwój rajów podatkowych na całym świecie: Kajmany (1966), wyspa Norfolk na Pacyfiku (1966), Singapur (1969), Vanuatu (1970–1971), Nauru (1972), wyspy Cooka (1981), Tonga (1984), Samoa (1988), Wyspy Marshalla (1990). Następnymi krajami, które w 1975 roku zainicjowały politykę udzielania licencji zagranicznym jednostkom bankowym, były Bahrajn i Dubaj. W 1987 roku powstało centrum finansowe w Dublinie oferujące atrakcyjne przepisy dla operacji podatkowych i stawkę CIT na poziomie 12,5% (IDA Ireland [b.r.]). Następstwo czasowe powstawania rajów podatkowych prezentuje rysunek 1.

Rysunek 1. Następstwo czasowe powstawania rajów podatkowych w różnych częściach świata.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Palan, 2009.

Przypadek Holandii

Wyjątkowym – jak to zostanie dalej przedstawione – przykładem rajy podatkowego jest Holandia, która od lat była krajem nastawionym na międzynarodowy handel. To właśnie w tym państwie zakładano jedne z pierwszych międzynarodowych korporacji, np. Royal Dutch Shell i Philips. Aby zapewnić, że zarejestrowane w Holandii międzynarodowe korporacje nie będą opodatkowane dwa razy, czyli raz w kraju, gdzie powstały dywidendy i drugi raz w Holandii, gdzie była spółka holdingowa, zaczęto zawierać traktaty dotyczące podwójnego opodatkowania, na mocy których dywidendy i przychody kapitałowe powstałe z racji posiadania udziałów były zwolnione z opodatkowania w krajach, gdzie powstały (van Dijk, Weyzig, Murphy, 2006).

Drugą cechą holenderskiego systemu podatkowego, obowiązującą od 1893 roku, jest wyłączenie z uczestnictwa (ang. *participation exemption*; van Bunge, 2017). Zgodnie z tym prawem wszystkie dywidendy i przychody kapitałowe (ang. *capital gains*) powstałe z racji posiadania udziałów są zwolnione z opodatkowania. Prawo to zaraz po wprowadzeniu obowiązywało tylko holenderskie sieci przedsiębiorstw, ale później zostało rozszerzone na zagraniczne spółki córki korporacji holenderskich (van Dijk, Weyzig, Murphy, 2006).

Po II wojnie światowej Holandia starała się stworzyć dla siebie niszę w handlu światowym poprzez przygotowanie środowiska podatkowego atrakcyjnego dla międzynarodowych korporacji. Pod koniec lat 70. i na początku lat 80. XX wieku zyskała reputację kraju organizującego przepływ kapitałów dla międzynarodowych korporacji dążących do uniknięcia opodatkowania (van Dijk, Weyzig, Murphy, 2006). W połowie lat 70. ubiegłego wieku wydano zgodę na funkcjonowanie spółek zaangażowanych wyłącznie w pobieranie pieniędzy z zagranicy i wysyłaniu ich za granicę. Było to realizowane głównie na pomocą *mailbox companies* (van Dijk, Weyzig, Murphy, 2006), czyli fikcyjnych spółek, których jedyny atrybut stanowił adres pocztowy (skrzynka pocztowa).

Atrakcyjność Holandii wynika przede wszystkim z jej powiązania z Antylami Holenderskimi, z którymi zawarto porozumienie działające podobnie jak traktat podatkowy. Ponieważ traktaty podatkowe z „czystymi” rajami podatkowymi są czymś wyjątkowym, Holandia jest traktowana jako kraj pośredniczący w przepływach kapitałowych i jest to określane jako holenderska ścieżka wyjścia z Europy, biegnąca od kraju, gdzie jest spółka córka, poprzez Holandię, dalej do Antyli Holenderskich i ewentualnie kolejny krok – do innego kraju (van Dijk, Weyzig, Murphy, 2006).

2. Definicje rajów podatkowych

Według raportu firmy Blomeyer & Sanz (2013), przygotowanego na zlecenie Parlamentu Europejskiego, nie ma jednej, akceptowanej przez wszystkich definicji, ale stosowane są takie pojęcia, jak: raje podatkowe, sekretne jurysdykcje (ang. *secrecy jurisdiction*), zagraniczne centra finansowe (ang. *offshore financial centres*).

Zdefiniowanie raju podatkowego stanowi spore wyzwanie. W wielu krajach w ramach prowadzonej polityki wsparcia lub ożywienia gospodarczego określonych regionów albo branż tworzone są przepisy, zachęty, udzielane subsydia. Podatkowa część takiej polityki jest często określana mianem preferencyjnych przepisów podatkowych (ang. *Preferential Tax Regimes* – PTRs), które są stosowane przez wiele krajów UE (Palan, 2009). W rzeczywistości jednak raje podatkowe są innego rodzaju rozwiązaniem gospodarczej specjalności praktykowanej przez niektóre państwa. Ich działalność nie jest nastawiona na określony cel gospodarczy lub sektor gospodarki; stosowane tu PTRs są szczególnie agresywne i funkcjonowanie w roli raju podatkowego jest podstawowym celem całej gospodarki (Palan, 2009).

Z kolei Michiel van Dijk, Francis Weyzig i Richard Murphy (2006) wprowadzili rozróżnienie między czystym rajem podatkowym a krajem, w którym istnieją szkodliwe preferencyjne przepisy podatkowe. Według nich „czysty” raj podatkowy koresponduje ze standardowym wizerunkiem zagranicznej wyspy z palmami nad piaszczystym wybrzeżem i licznymi fikcyjnymi „przedsiębiorstwami” (ang. *brass plate companies*), których cały potencjał nie jest większy niż zawartość jednej szuflady typowej szafki na dokumenty. Głównym źródłem dochodów takich miejsc jest wsparcie unikania podatków lub fałszerstw podatkowych dzięki działaniu w całkowitej tajemnicy. W związku z tym nie ma tu żadnej standardowej formy dochodów lub opodatkowania przedsiębiorstwa. Takie raje istnieją, a przykładem są m.in. Bahamy, Kajmany i Bermudy (van Dijk, Weyzig, Murphy, 2006).

Kraje ze zdywersyfikowaną gospodarką i bazą przemysłową, które mają normalny system podatkowy, ale z określonymi, bardzo lukratywnymi wyjątkami dla określonych działań lub typów korporacji, stanowią drugą grupę rajów podatkowych. Zwykle kraje te charakteryzują się istnieniem specjalnych grup prawników, oraz specjalistów od rozliczeń podatkowych, którzy pomagają spółkom w planowaniu swoich podatków i dużą liczbą umów (traktatów) podatkowych umożliwiających minimalizowanie podatków (van Dijk, Weyzig, Murphy, 2006). Przykładem takiego kraju jest Holandia.

Charakterystyczną cechą jest fakt, że definicje rajów podatkowych są formułowane przez różnego rodzaju podmioty i to ma wpływ na ich treść. Można wyróżnić następujące rodzaje podmiotów definiujących raje podatkowe: (1) organizacje międzynarodowe, (2) naukowcy badający to zjawisko, (3) organizacje pozarządowe.

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. *Organisation for Economic Co-operation Development* – OECD) używa określenia zagraniczne centra finansowe i według tej organizacji są to jurysdykcje, które stosują zerowe lub symboliczne podatki dla zagranicznych osób fizycznych lub prawnych przede wszystkim w celu uniknięcia opodatkowania w ich macierzystych jurysdykcjach (OECD, 1998). Dodatkowymi czynnikami, które mogą pomóc w zakwalifikowaniu danej jurysdykcji jako raju podatkowego, są przepisy prawa lub praktyki administracyjne uniemożliwiające wymianę istotnych informacji z innymi rządami na temat płatników podatków, którzy korzystają z braku lub niewielkiej liczby przepisów podatkowych. Dodatkową cechą jest brak przejrzystości i brak wymagań odnośnie do merytorycznej działalności jurysdykcji rajów podatkowych.

Jahanzeb Akhtar i Verónica Grondona (2019) wskazują, że w 1998 roku OECD wyróżniło cztery kryteria identyfikowania rajów podatkowych:

- (1) brak podatków lub jedynie podatki symboliczne,
- (2) brak efektywnej wymiany informacji,
- (3) brak transparentności,
- (4) brak istotnej działalności (gospodarczej).

W 1998 roku OECD zdefiniowała także tzw. szkodliwe, preferencyjne przepisy podatkowe, które mogą być podejmowane przez raje podatkowe. Mają one następujące cechy (van Dijk, Weyzig, Murphy, 2006):

- (1) Brak podatków lub niskie efektywne stawki podatkowe.
- (2) Sztuczne rozdzielanie (ang. *ring-fencing*; Kenton, 2020) elementów majątku spółki dla celów podatkowych.
- (3) Brak transparentności.
- (4) Brak efektywnej wymiany informacji.
- (5) Sztuczne definiowanie podstawy opodatkowania.
- (6) Niestosowanie zasad wyceny transakcji międzynarodowych.
- (7) Wyłączanie dochodów ze źródeł zagranicznych z krajowych rozliczeń podatkowych.
- (8) Negocjowalna stawka lub baza podatkowa.
- (9) Istnienie przepisów o tajemnicy.
- (10) Dostęp do szerokiej sieci traktatów podatkowych.
- (11) Reżimy (przepisy) promowane jako narzędzia minimalizacji podatków.
- (12) Ustrój podatkowy (ang. *regime*) sprzyjający przede wszystkim działaniom lub ustaleniom dotyczącym podatków.

Międzynarodowy Fundusz Walutowy

Międzynarodowy Fundusz Walutowy (ang. *International Monetary Fund* – IMF) zamiast raje podatkowe używa pojęcia „zagraniczne centrum finansowe” i identyfikuje je na podstawie następujących kryteriów (Blomeyer & Sanz, 2013): (1) podstawowej orientacji biznesu na osoby zagraniczne, (2) przychylnego środowiska prawnego (małe wymagania dotyczące nadzoru, minimalne ujawnianie informacji), (3) minimalnych lub zerowych stawek podatkowych.

„Zagraniczne centrum finansowe (raj podatkowy) to kraj lub jurysdykcja, która oferuje usługi finansowe dla osób zagranicznych w zakresie (skali), która jest niewspółmierna z wielkością i finansowaniem krajowej gospodarki” (Blomeyer & Sanz, 2013, s. 35). Cechą charakterystyczną metodologii identyfikowania rajów podatkowych przez IMF jest wykorzystanie stosunku (współczynnika) eksportu usług finansowych netto w relacji do produktu krajowego brutto (ang. *Gross Domestic Product* – GDP; Blomeyer & Sanz, 2013).

Ponadto IMF definiuje także pojęcie zagranicznego finansowania (ang. *Offshore Finance*). Najprościej rzecz ujmując, polega ono na oferowaniu usług finansowych przez banki i innych agentów dla obcokrajowców (nierezydentów). Usługi te obejmują zaciąganie pożyczek od obcokrajowców i udzielanie pożyczek obcokrajowcom. Może to przybrać formę pożyczania pieniędzy korporacjom i innym instytucjom finansowym ze zobowiązań wobec biur banku udzielającego pożyczki. Może również występować jako przyjmowanie depozytów od osób fizycznych i inwestowanie wpływów na rynkach finansowych. Niektóre z tych działań są ujmowane w statystykach publikowanych przez Bank Rozrachunków Międzynarodowych (ang. *Bank of International Settlements* – BIS). Prawdopodobnie najbardziej znaczące są fundusze zarządzane przez instytucje finansowe na ryzyko klienta. Taka działalność pozabilansowa lub powiernicza nie jest ogólnie wykazywana w dostępnych statystykach. Ponadto uważa się, że znaczne fundusze są przechowywane w Zagranicznym Centrum Finansowym (ang. *Offshore Financial Centers* – OFC) przez fundusze inwestycyjne i fundusze powiernicze, przez tzw. międzynarodowe firmy biznesowe (IBC) lub innych pośredników niezwiązanych z instytucjami finansowymi (Errico, Musalem, 1999).

Fundusz IMF stosuje także inną, znacznie szerszą definicję OFC: „W najszerszym przypadku OFC można zdefiniować jako dowolne centrum finansowe, w którym odbywa się działalność zagraniczna (*offshore*)”. Ujęcie to obejmowałoby wszystkie główne centra finansowe na świecie. W takich ośrodkach może istnieć niewielkie rozróżnienie między działalnością krajową i zagraniczną, czyli pożyczka dla nierezydenta może być finansowana na własnym rynku centrum finansowego, gdzie dostawcami funduszy mogą być rezydenci lub nierezydenci (Offshore, 2000).

W innym miejscu IMF definiuje OFC jako: (1) jurysdykcje, w których stosunkowo duża liczba instytucji finansowych prowadzi działalność głównie z nierezydentami, (2) systemy finansowe z aktywami i pasywami zewnętrznymi nieproporcjonalnie dużymi w relacji do krajowego pośrednictwa finansowego przeznaczanego do finansowania gospodarek krajowych, a także (3) ośrodki, które świadczą niektóre lub wszystkie z następujących usług: niskie lub zerowe opodatkowanie, umiarkowane lub lekkie regulacje finansowe, tajemnica bankowa i anonimowość (Offshore, 2000).

Parlament Europejski

W rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 19 kwietnia 2012 roku raje podatkowe opisano jako „[...] zagraniczne, niechętne do współpracy jurysdykcje charakteryzujące się w szczególności brakiem podatków lub symbolicznymi podatkami, brakiem efektywnej wymiany informacji z zagranicznymi władzami podatkowymi i brakiem transparentności w przepisach legislacyjnych, prawnych lub administracyjnych, lub identyfikowane jako takie przez Organisation for Economic Cooperation and Development lub Financial Action Task Force” (Blomeyer & Sanz, 2013).

Po sporządzeniu w 1999 roku przez IMF historycznej listy OFC rewelacje dotyczące rajów podatkowych przekazano do OECD. Kraje, które znalazły się na liście, miały trafić pod jurysdykcję Financial Action Task Force (FATF), organizacji (organu) międzyrządowej utworzonej w 1989 roku na szczycie krajów G7 w Paryżu w celu zwalczania prania brudnych pieniędzy i finansowania terroryzmu poprzez tworzenie i promowanie określonych polityk we wszystkich krajach.

Bank Rozliczeń Międzynarodowych

Bank Rozliczeń Międzynarodowych (ang. *Bank for International Settlements* – BIS) mający swoją siedzibę w Szwajcarii definiuje *offshore centres* jako „kraje z sektorem bankowym obsługującym przede wszystkim zagranicznych klientów i/lub z wykorzystaniem obcej waluty w skali nieproporcjonalnej do wielkości własnej gospodarki” (Bank for International Settlements, 2012).

Definicje naukowców

Ronen Palan (2009) podkreśla, że z rajem podatkowym mamy do czynienia wtedy, gdy jest on tworzony celowo. Autor proponuje następującą definicję: „Jest to jurysdykcja, która celowo tworzy system prawny mający na celu ułatwienie transakcji realizowanych przez osoby, które nie są rezydentami danego kraju. Takie międzynarodowe transakcje nie podlegają żadnym regulacjom lub podlegają w niewielkim stopniu i raje podatkowe zwykle oferują znaczną, prawnie chronioną dyskrekcję (tajemnicę) w celu zapewnienia, iż transakcje te nie będą powiązane z osobami, które ich dokonują” (Palan, 2009). Transakcje te są realizowane „za morzem” (ang. *offshore*),

co oznacza, że odbywają się one w przestrzeniach prawnych, które rozdzielają rzeczywistą lokalizację transakcji gospodarczych od ich lokalizacji prawnych i w związku z tym likwidują zobowiązanie podatkowe związane z transakcją w miejscu, gdzie transakcja jest rzeczywiście dokonywana.

Według Dhammiki Dharmapali i Jamesa Hinesa (2009) raje podatkowe są to małe kraje, zwykle o populacji poniżej jednego miliona i generalnie są one bardziej zamożne niż inne kraje. Zwykle są dobrze zarządzane i stabilne politycznie. Raje podatkowe przyciągają zagranicznych inwestorów nie tylko dlatego, że dochody osiągane lokalnie są opodatkowane na atrakcyjnym poziomie, ale także dlatego, iż działania raju podatkowego wspierają unikanie płacenia podatków, który w innych przypadkach musiałby być zapłacony w kraju macierzystym.

Jak podają Akhtar i Grondona (2019), raje podatkowe należą do największych wyzwań, z jakimi muszą się uporać kraje rozwijające się w osiąganiu swoich narodowych celów rozwoju. Określa się je jako sekretne jurysdykcje, niekooperacyjne jurysdykcje lub zagraniczne centra finansowe. Są one używane przez międzynarodowe korporacje i bogate osoby fizyczne w celu uniknięcia płacenia prawnie uzasadnionych podatków w kraju zamieszkania lub w miejscach, gdzie kreują one wartość gospodarczą. Powszechnie potwierdza się ich przewodnie role w praniu brudnych pieniędzy i lokowania dochodów świata przestępczego.

W opinii Alexandry Koutsouvej (2020) raje podatkowe to jurysdykcje, w których wszystkie podatki lub specyficzne kategorie przychodów (ang. *income*) są na poziomie bardzo niskim lub zerowym; nadto oferują one dyskrecję (tajność) i poufność dla płatników podatków w formie braku przejrzystości i braku kontroli wymiany. Oprócz wyróżnionych elementów raj podatkowy proponuje także płatnikom podatków bardzo rozwinięty system bankowy, dużą grupę profesjonalistów, którzy doradzają firmom i osobom indywidualnym, rozbudowany system komunikowania się i transportu w połączeniu z wygodną lokalizacją, do której łatwo jest dotrzeć właścicielom kapitałów (ang. *stakeholders*).

Elementami, które dodatkowo występują w rajach podatkowych, to brak rozwiniętej sieci traktatów i stosowanie technik samopromowania się. W celu utrzymania wysokiego poziomu dyskrecji (tajności) tradycyjnie powstrzymują się one od tworzenia ścisłej sieci porozumień z innymi krajami. Należy jednak wspomnieć, że podpisują one pewne umowy dotyczące wymiany informacji o podatkach, aby przynajmniej pozornie być w zgodzie z wymaganymi standardami i w ten sposób, choć w pewnym zakresie, być włączonym do systemu wymiany danych finansowych (Koutsouva, 2020).

Raje podatkowe są jednak bardzo wybiórcze w doborze swoich partnerów i zwykle wybierają te jurysdykcje, z którymi mają ścisłe powiązania gospodarcze. W celu promowania własnej działalności stosowana jest typowa metoda nastawiona

na reklamowanie swojej natury w celu przyciągnięcia klientów indywidualnych i biznesowych (Koutsouva, 2020). Raje podatkowe oferują proste metody rejestrowania jednostek biznesowych, zachęty podatkowe zarówno dla osób fizycznych, jak i prawnych, a także znacznie korzystniejsze przepisy prawa podatkowego niż w innych krajach. Elementy te są niewątpliwie bardzo efektywne w odniesieniu do ich celów samopromocji, bardzo kuszące i atrakcyjne dla potencjalnych użytkowników rajów podatkowych. Inną cechą, która daje szansę danej jurysdykcji stania się rajem podatkowym, jest polityczna stabilność. Jeżeli warunki polityczne są stabilne i rząd nie wprowadza jakichś nieoczekiwanych decyzji lub regulacji, płatnicy podatków czują się bezpieczni. Inną cechą rajów podatkowych, która ma powiązanie z poczuciem stabilizacji politycznej, jest to, iż jurysdykcje te w ogromnej większości są dobrze zarządzane i mają usługi publiczne na wysokim poziomie. Z perspektywy geograficznej raje podatkowe są to przede wszystkim wyspy zamieszkałe przez małą populację mieszkańców, ulokowane w pobliżu głównych centrów finansowych i zwykle nieposiadające surowców naturalnych (Koutsouva, 2020).

Definicje organizacji pozarządowych

Według organizacji pozarządowej Tax Justice Network (TJN) rajem podatkowym jest „każdy kraj lub terytorium, którego prawo jest wykorzystywane do unikania (*avoid*) lub omijania (*evade*) podatków, które trzeba byłoby zapłacić w innym kraju przy uwzględnieniu jego przepisów podatkowych” (Murphy, Christensen, Kimmis, 2005).

Inna znana i ceniona organizacja pozarządowa Oxfam proponuje następującą definicję: „Raje podatkowe są to jurysdykcje lub terytoria, które celowo przyjęły systemy prawne i podatkowe umożliwiające osobom zagranicznym (fizycznym lub prawnym) minimalizowanie wielkości podatków, które musiałyby zapłacić tam, gdzie realizują swoją podstawową działalność gospodarczą” (Oxfam Technical Briefing, 2016).

Raje podatkowe mają tendencję do specjalizacji. Większość z nich nie spełnia wszystkich kryteriów rajy podatkowego, jedynie kilka z wyróżnionych poniżej (Oxfam Technical Briefing 2016):

- (1) Oferują korzyści podatkowe jedynie dla zagranicznych osób fizycznych lub prawnych, ale bez wymagania, aby podstawowa działalność gospodarcza była realizowana w danym kraju (raju) lub w jego terytorium zależnym.
- (2) Świadczą znacznie niższy poziom opodatkowania lub zero podatków dla osób fizycznych lub prawnych.
- (3) Przyjmują rozwiązania prawne lub praktyki administracyjne, które unieumożliwiają automatyczną wymianę informacji dotyczących podatków z rządami innych krajów.

- (4) Akceptują przepisy legislacyjne, prawne lub administracyjne, które umożliwiają nieujawnianie struktury korporacyjnej podmiotów prawnych (włączając jednostki powiernicze, charytatywne, fundacje itd.) lub też własność udziałów lub praw.

Oxfam proponuje także rozróżnienie między sekretnymi jurysdykcjami i rajami podatkowymi, co prezentuje tabela 1.

Tabela 1
Cechy sekretnych jurysdykcji i rajów podatkowych według Oxfam

Sekretne jurysdykcje	Korporacyjne raje podatkowe
Wspierają korupcję, pranie brudnych pieniędzy i unikanie płacenia podatków, działają na korzyść osób prywatnych z innych krajów	Wspierają unikanie i uchylenie się od płacenia podatków od zysków przez międzynarodowe korporacje wygenerowanych w innych krajach
Brak efektywnej wymiany danych dotyczących stanu kont finansowych lub danych dotyczących własności	Brak podatków od zysków korporacyjnych lub niska całkowita stawka podatkowa od zysków korporacyjnych
Brak dostępu do informacji na temat ostatecznego właściciela (beneficjenta)	Specjalne korporacyjne reżimy opodatkowania powodujące brak opodatkowania określonych zysków albo niskie efektywne stawki opodatkowania
Systemy legislacyjne umożliwiające działanie zakonspirowanych trustów i inne nieprzejrzyste struktury finansowe	Brak efektywnej wymiany lub reguł opodatkowania, danych przekazywanych z kraju do kraju lub innych danych dotyczących podatków korporacji
Cechy korporacyjnych rajów podatkowych	Cechy sekretnych jurysdykcji

Źródło: Oxfam, 2016, s. 3.

3. Listy rajów podatkowych

Definicje rajów podatkowych i pojęć pokrewnych są zróżnicowane. Jeszcze bardziej skomplikowana jest sprawa list rajów podatkowych, bo oprócz tego, że bazują one na różnych definicjach i tworzone są one przez różne podmioty, to dodatkowo należy odnotować, iż listy te zmieniają się w czasie. Niektóre listy także „nie mają końca”, bo jeśli odnoszą się do kalkulacji jakiegoś wskaźnika, to trudno wskazać jego graniczną wartość. Poniżej przedstawiono wybrane przykłady list, a także zaproponowano zestawienie zbiorcze.

Jedną z pierwszych, często przytaczanych w literaturze list zagranicznych centrów finansowych została przygotowana przez IMF w 1999 roku (Errico, Musalem, 1999). Znalazły się na niej: Austria, Andora, Campione, Cypr, Gibraltar, Guernsey, Holandia, Irlandia (Dublin), Jersey, Liechtenstein, Luksemburg, Malta, Madera, Monako, Rosja, Sark, Szwajcaria, Węgry, Wielka Brytania (Londyn), Wyspa Man. Warto odnotować, że na liście przygotowanej przez tę samą organizację w 2007 roku nie umieszczono już Holandii (Zoromé, 2007).

Według Martina Sullivana (2004) w 2001 roku amerykańskie korporacje osiągnęły 30,0% wszystkich swoich zagranicznych zysków w czterech krajach: Holandii, Irlandii, na Bermudach i w Luksemburgu. Jednocześnie ich spółki zależne zarejestrowane w tych krajach stanowiły jedynie 5,0% zdolności produkcyjnych i 3,0% osób zatrudnionych w zagranicznych spółkach zależnych. Listę 11 rajów podatkowych zaproponował Sullivan, umieszczając na niej, oprócz czterech już wyróżnionych krajów, jeszcze następujące: Singapur, Belgię, Szwajcarię, Kajmany, Danię, Hongkong, wyspy karaibskie (Barbados, Bahamy, Dominikana, Antyle Holenderskie, Trynidad i Tobago). Szczegółowe dane dotyczące tych krajów przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2

Dane dotyczące spółek zależnych amerykańskich korporacji opublikowane w 2001 roku

Wyszczególnienie	Efektywna stawka podatkowa (w proc.)	Zysk jako procent sprzedaży (w proc.)	Zysk przed opodatkowaniem (w mld dolarów)	Suma aktywów (w mld dolarów)	Fabryki i ich wyposażenie (w mld dolarów)	Sprzedaż (w mld dolarów)	Pracownicy (w tys.)
Holandia	8,9	21,8	24,6	398,4	18,0	112,6	176
Irlandia	7,5	27,0	19,3	191,2	9,9	71,5	87
Bermudy	3,0	46,6	15,7	211,0	5,4	33,7	11
Luksemburg	0,9	168,0	10,2	154,4	0,6	6,1	9
Singapur	10,4	7,2	6,6	95,6	8,9	90,6	113
Belgia	16,1	11,9	6,3	111,0	9,0	52,5	114
Szwajcaria	19,4	6,9	5,8	166,4	5,7	83,0	58
Kajmany ^a	5,2	43,5	5,3	132,7	3,7	12,1	6
Dania	10,7	46,9	4,8	23,6	3,0	10,3	39
Hongkong	10,7	9,3	4,8	100,5	7,9	52,0	90
Inne wyspy karaibskie ^b	8,9	25,3	4,4	55,3	8,2	17,5	35
Razem	6,0	31,2	69,8	955,0	33,9	223,9	282
4 najważniejsze raje podatkowe							
Razem	8,1	19,9	107,8	1 639,9	80,1	542,0	736
11 rajów podatkowych							
Inne kraje niebędące rajami	38,0	6,3	124,7	3 585,9	558,3	1 978,6	7458
Wszystkie kraje	24,1	9,2	232,5	5 225,8	638,4	2 520,6	8193
Procent w skali światowej							
4 najważniejsze raje podatkowe	–	–	30,0	18,3	5,3	8,9	3,4
11 rajów podatkowych	–	–	46,3	31,4	12,6	21,5	9,0

^a Zawiera inne wyspy Karaibów zależne od Wielkiej Brytanii.

^b Zawiera Barbados, Bahamy, Dominikanę, Antyle Holenderskie, Trynidad i Tobago.

Analizując powyższą tabelę, warto zwrócić uwagę na następujące fakty. Po pierwsze, Sullivan badał jedynie wykorzystanie rajów podatkowych przez amerykańskie korporacje. Po drugie, na pierwszym miejscu rajów podatkowych znajduje się Holandia. Współcześnie ani Parlament Europejski, ani OECD, ani IMF nie umieszczają Holandii na liście rajów podatkowych. Jedynie organizacje pozarządowe takie jak TJN czy Oxfam uważają Holandię za jeden z najważniejszych rajów podatkowych. Autor podaje także, że sytuacja stale się pogarsza. W 1988 roku cztery najważniejsze raje podatkowe zaksięgowwały (ang. *accounted for*) 11,0% zagranicznych zysków amerykańskich korporacji. W 1999 roku wartość wzrosła do 22,0%, a w 2011 roku osiągnęła 30,0%.

Przychody, zyski i rentowność sprzedaży amerykańskich korporacji w wybranych krajach za 2019 rok przedstawia tabela 3.

Tabela 3

Przychody, zyski i rentowność sprzedaży amerykańskich korporacji w wybranych krajach

Lp.	Nazwa kraju	Przychody (w mld dolarów)	Zyski (w mld dolarów)	Rentowność sprzedaży (w proc.)
1.	Holandia	304,165	236,698	77,82
2.	Irlandia	472,072	229,818	48,68
3.	Bermudy	61,192	73,097	119,46
4.	Luksemburg	77,949	128,690	165,10
5.	Singapur	447,538	57,653	12,88
6.	Belgia	181,122	11,654	6,43
7.	Szwajcaria	398,473	75,296	18,90
8.	Kajmany	61,843	88,473	143,06
9.	Dania	21,501	0,0815	3,79
10.	Francja	213,457	8,414	3,94
11.	Niemcy	370,600	18,490	4,99
12.	Norwegia	32,863	9,941	30,25
13.	Polska	46,863	2,213	4,72
14.	Szwecja	35,516	12,252	34,50
15.	Wielka Brytania	723,912	131,869	18,22

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Activities of U.S. Multinational Enterprises, 2019.

Szczególną uwagę warto zwrócić na bardzo wysoką rentowność sprzedaży w krajach europejskich zaliczanych przez inne źródła do rajów podatkowych, takich jak: Luksemburg, Holandia, Irlandia, Szwajcaria, Wielka Brytania. Bardzo wysoka rentowność jest też w Norwegii i Szwecji, ale te dwa kraje nie są zaliczane do rajów podatkowych przez większość dostępnych źródeł.

Należy pamiętać, że przedsiębiorstwa wielonarodowe mogą sztucznie przenosić zyski z jurysdykcji o wysokich podatkach do jurysdykcji o niskich podatkach za pomocą różnych technik, m.in. dostosowywania cen transakcji z powiązаныmi przedsiębiorstwami i przenoszenia zadłużenia do jurysdykcji o wysokich podatkach (Gravelle, 2022).

Lista Komisji Europejskiej

W 2017 roku także UE opracowała czarną i szarą listę rajów podatkowych. Powstała ona w wyniku badań „szkodliwych praktyk podatkowych”, jednak nie są w niej uwzględnione kraje UE. Na liście czarnej znajdują się: Fidżi, Guam, Palau, Panama, Samoa Amerykańskie, Trynidad i Tobago, Wyspy Dziewicze Stanów Zjednoczonych, Vanuatu (European Council [b.r.]). Lista EU została sporządzona na podstawie zawężonych kryteriów i nie uwzględnia krajów na podstawie stawek podatkowych dla przedsiębiorstw CIT, ale raczej bazuje na kryteriach takich jak transparentność. Czarna lista EU jest krytykowana jako nieefektywna i w końcu 2021 roku Parlament Europejski podjął rezolucję wymagającą reformy tej listy do końca 2021 roku. Należy także zaznaczyć, że lista przygotowana przez EU jest krytykowana przez organizacje pozarządowe (Oxfam) w świetle afery Pandora Papers.

Wielu komentatorów neguje także oficjalne listy rajów podatkowych sporządzone przez OECD i EU za pominięcie wielu krajów (jurysdykcji), jak np.: Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Holandii, Danii, Węgier, Islandii, Izraela, Portugalii i Kanady (Gravelle, 2022). Brigitte Unger i Joras Ferwerda (2008) odnotowują także, że każdego roku z listy sporządzonej przez IMF w 1999 roku znikają kolejne kraje i na tej podstawie wyciągają wniosek, iż czarna lista niekooperacyjnych krajów przygotowywana przez FATF nie jest już sposobem na identyfikowanie krajów zajmujących się praniem brudnych pieniędzy. Autorki uważają, że niektóre kraje europejskie musiały podjąć pewne wysiłki, aby zostać usuniętymi z tej listy.

Listy organizacji pozarządowych

Organizacja pozarządowa TJN, założona w 2003 roku i mająca swoją siedzibę w Wielkiej Brytanii, w ramach prowadzonych przez siebie badań przygotowuje i aktualizuje systematycznie tzw. indeks korporacyjnych rajów podatkowych (ang. *Corporate Tax Haven Index* – CTHI). Indeks ten jest rankingiem jurysdykcji najbardziej zamieszanych (współwinnych) w pomoc międzynarodowym korporacjom w ograniczaniu (niedostatecznym opłaceniu) korporacyjnego podatku dochodowego CIT. Dokładnie ocenia systemy podatkowe i finansowe każdej z jurysdykcji w celu stworzenia jasnego obrazu krajów umożliwiających w największym stopniu globalne, korporacyjne nadużycia podatkowe, a także uwydatnienia przepisów prawa i polityk, które decydenci mogą wprowadzić, aby zredukować możliwości

działania określonych jurysdykcji, sankcjonując tym samym korporacyjne nadużycia podatkowe.

Tabela 4

Raje podatkowe według organizacji pozarządowej TJN

Lp.	Nazwa kraju	Wartość CTHI ^a	Udział CTHI ^b	Punktacja raju HS ^c	Waga skali globalnej GSW ^d
1.	Brytyjskie Wyspy Dziewicze (jurysdykcja brytyjska)	2,854	6,4%	100	2,3%
2.	Kajmany (jurysdykcja brytyjska)	2,653	6,0%	100	1,9%
3.	Bermudy (jurysdykcja brytyjska)	2,508	5,7%	100	1,6%
4.	Holandia	2,454	5,5%	80	11%
5.	Szwajcaria	2,261	5,1%	89	3,4%
6.	Luksemburg	1,815	4,1%	74	9%
7.	Hongkong	1,805	4,1%	78	5,5%
8.	Jersey (jurysdykcja brytyjska)	1,724	3,9%	100	0,51%
9.	Singapur	1,714	3,9%	85	2,3%
10.	Zjednoczone Emiraty Arabskie	1,665	3,8%	98	0,54%
11.	Irlandia	1,459	3,3%	77	3,2%
12.	Bahamy	1,454	3,3%	100	0,31%
13.	Wielka Brytania	1,382	3,1%	69	7,3%
14.	Cypr	1,379	3,1%	85	1,1%
15.	Mauritius	1,013	2,3%	81	0,66%
16.	Belgia	0,973	2,2%	73	1,6%

^a Jest to miara określająca, jak intensywnie dana jurysdykcja umożliwia międzynarodowym korporacjom nadużycia podatkowe; jest obliczana przez powiązanie HS i GSW.

^b Oznacza, że dany kraj jest odpowiedzialny za tyle procent zagrożeń nadużyć podatkowych światowych korporacji.

^c Jest to miara określająca, w jakim zakresie system podatkowy i finansowy danej jurysdykcji umożliwia nadużycia podatkowe, gdzie 0 oznacza – w żadnym zakresie, 100 – w nieograniczonym zakresie.

^d Jest to miara określająca, jaka część finansowej działalności międzynarodowych korporacji jest prowadzona w ramach danej jurysdykcji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Corporate Tax Haven Index, 2021.

Jurysdykcje (systemy prawne) zostały uszeregowane zgodnie z wartością CTHI, który jest obliczany poprzez zespolenie (powiązanie) punktacji raju danej jurysdykcji i wagi skali globalnej. Punktacja (ang. *score*) raju jurysdykcji jest miarą, w jakim stopniu system podatkowy i finansowy danej jurysdykcji umożliwia nadużycia podatkowe i jest obliczany przy wykorzystaniu 20 wskaźników cząstkowych. Waga skali globalnej jurysdykcji stanowi miarę określającą, w jakim stopniu jurysdykcja danego kraju jest gospodarzem finansowych działań międzynarodowych korporacji.

Powiązanie punktacji raju jurysdykcji i wagi skali globalnej daje obraz tego, jak duża część działalności finansowej międzynarodowych korporacji jest narażona przez daną jurysdykcję na nadużycia podatkowe (Corporate Tax Haven Index, 2021). Wartości wyróżnionych wskaźników za 2021 rok prezentuje tabela 4 (zob. s. 36).

Warto odnotować, że według TJN aż 11,0% finansowej działalności międzynarodowych korporacji prowadzona jest w Holandii. Kraj ten znajduje się też na czwartym miejscu rajów podatkowych po trzech klasycznych rajach podatkowych podporządkowanych jurysdykcji brytyjskiej.

Zbiorcza lista rajów podatkowych

Tabela 5 (zob. s. 38–41) przedstawia zbiorczą listę rajów podatkowych uwzględniającą dane z różnych źródeł. W przypadku niektórych z nich podano kolejność rajów z punktu widzenia ich znaczenia, w stosunku do innych zaznaczono jedynie fakt występowania na liście. Jurysdykcje europejskie, które bez wątplenia są rajami podatkowymi, zaznaczono szarym kolorem. Warto zwrócić uwagę na Holandię, która w 1999 roku została uznana przez raj podatkowy przez IMF, później jedynie przez organizacje pozarządowe TJN i Oxfam, a także przez Sullivana, który umieścił ją na pierwszym miejscu rajów wykorzystywanych przez korporacje amerykańskie.

Raje podatkowe wykorzystywane są przez transnarodowe korporacje i najbogatszych ludzi. Niektóre z nich przyjęły określone specjalizacje. Na przykład Brytyjskie Wyspy Dziewicze wyspecjalizowały się w rejestrowaniu zagranicznych spółek (Hampton, Christensen, 2002). W 2000 roku zarejestrowanych było 400 000 zagranicznych spółek. W 2008 roku liczba ta wzrosła do 823 502 spółek, z czego 445 865 było aktywnych. Należy przypomnieć, że na wyspach tych mieszka jedynie 21 730 obywateli. W tym czasie na Kajmanach zarejestrowanych było około 464 banków, przy czym zaznaczyć należy, iż kraj ten zamieszkuje jedynie 60 456 obywateli.

4. Badania własne i ich wyniki

Identyfikacja spółek kontrolowanych przez podmioty zagraniczne

Niewątpliwą inspiracją do przeprowadzenia badań stała się interpelacja poselska przedstawiona we wstępie niniejszego artykułu. Do bardziej szczegółowych analiz przyjęto 200 spółek zarejestrowanych w Polsce i umieszczonej na tzw. liście „Rzeczpospolitej” z 2020 roku (Ranking „Rzeczpospolitej”, 2020). Spółki zostały uszeregowane według przychodów ze sprzedaży. Na pierwszym miejscu uplasował się Polski Koncern Naftowy Orlen z przychodami za 2019 rok (według danych redakcji „Rzeczpospolitej”) 111 203 mld zł i zyskiem netto 4298 mld zł.

Tabela 5

Zbiornca lista rajów podatkowych

Nazwa jurysdykcji	Hines, Rice, 1994 ^a	IMF 1999 ^b	Sullivan 2004 ^c	IMF 2007 ^d	US GAO 2008 ^e	D&H 2009 ^f	BIS 2012 ^g	Oxfam 2016 ^h	TJN 2021 ⁱ	US CRS 2022 ^j
Andora	x	x	-	-	x	x	-	-	-	x
Anguilla	x	x	-	-	x	x	-	-	-	x
Antigua i Barbuda	x	x	8	-	x	x	-	-	-	x
Antyle Holenderskie	x	x	11	x	x	x	x	-	-	x
Aruba	-	x	-	-	x	x	x	-	-	x
Australia	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Austria	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Bahamy	x	x	11	x	x	x	x	11	12	x
Bahrajn	x	x	-	x	x	x	x	-	-	x
Barbados	x	x	11	x	x	x	x	13	-	x
Belgia	-	-	6	-	-	-	-	-	16	-
Belize	x	x	-	-	x	x	-	-	-	x
Bermudy	x	x	3	x	x	x	x	1	3	x
Brytyjskie Wyspy Dziewicze	x	x	8	-	x	x	-	15	1	x
Campione	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Chiny	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-
Curacao	-	-	-	-	-	-	-	8	-	-
Cypr	x	x	-	x	x	x	-	10	14	x
Dania	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-
Dominika	x	x	11	-	x	x	-	-	-	x
Dubaj	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Dżibuti	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Filipiny	-	x	-	-	-	-	-	-	-	-
Francja	-	-	-	-	-	-	-	-	18	-
Gibraltar	x	x	-	-	x	x	-	-	-	x
Grenada	x	x	-	-	x	x	-	-	-	x

^a Hines, Rice, 1994, s. 149–182.

^b Errico, Musalem, 1999.

^c Sullivan, 2004, s. 592.

^d Zoromé, 2007.

^e United States Government Accountability Office, 2008.

^f Dharmapala, Hines, 2009, s. 1067.

^g Bank for International Settlements, 2012.

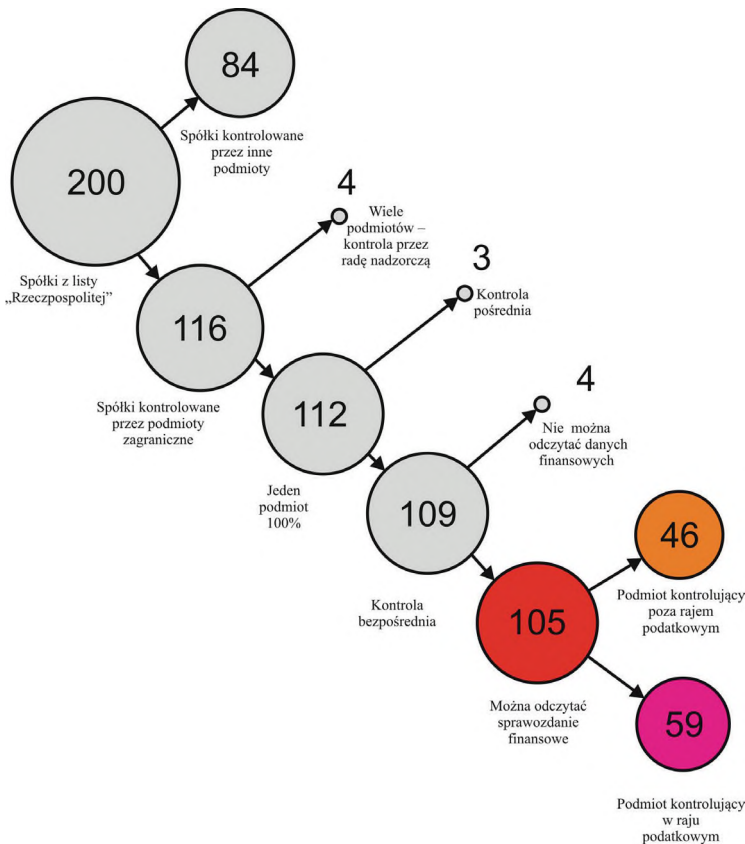
^h Oxfam Technical Briefing, 2016. W publikacji *Technical Methodology Document. How Oxfam Identified the World's Worst Corporate Tax Havens* wymienionych zostało jedynie 15 najbardziej agresywnych rajów podatkowych.

ⁱ Corporate Tax Haven Index, 2021. Lista jest bardzo długa i praktycznie nie pokazano jej do końca. W tabeli uwzględniono 26 krajów.

^j Gravelle, 2022.

Źródło: opracowanie własne.

W pierwszym kroku badań podjęto próbę identyfikacji podmiotów kontrolujących rozpatrywanych 200 spółek. Źródłem danych były protokoły walnych zebrań wspólników spółek z ograniczoną odpowiedzialnością i walnych zgromadzeń akcjonariuszy spółek akcyjnych za 2020 rok, a także wpisy do Krajowego Rejestru Sądowego. Wynik tych analiz przedstawiono na rysunku 2.

Rysunek 2. Struktura kontroli największych 200 spółek zarejestrowanych w Polsce (dane za 2020 rok).

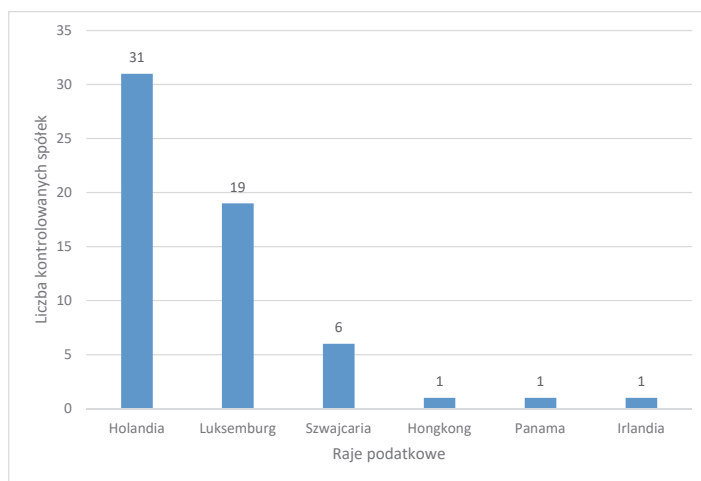
Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z przeprowadzonych analiz, spośród 200 badanych spółek 116 (58,0%) jest kontrolowanych przez podmioty zagraniczne, przy czym nie można stwierdzić, że pozostałe 84 są kontrolowane przez podmioty polskie, ponieważ w niektórych przypadkach nie udało się dokładnie ustalić, kto dany podmiot kontroluje; w szczególności dotyczyło to niektórych spółek akcyjnych, których akcjonariuszy nie zidentyfikowano.

Spośród pozostałych 116 spółek aż 112 jest kontrolowanych przez jeden podmiot posiadający 100,0% akcji lub udziałów w zależności od formy prawnej spółki. To dość specyficzna sytuacja, jeśli wziąć pod uwagę typowy model spółki kapitałowej, w którym jest zazwyczaj wielu akcjonariuszy lub udziałowców. W pozostałych czterech przypadkach była to kontrola przez wiele podmiotów, w tym także kontrola przez radę nadzorczą.

Z wyodrębnionej w ten sposób grupy 112 spółek 3 były kontrolowane przez podmioty (spółki) pośredniczące, zatem do dalszej analizy wytypowano 109 spółek. Spośród nich udało się zebrać i odczytać sprawozdania finansowe w 105 przypadkach, w czterech przypadkach sprawozdań finansowych nie udało się odczytać, chociaż formalnie były one dostępne.

Z uzyskanej w ten sposób grupy 105 spółek 59 było kontrolowanych przez podmiot ulokowany w raju podatkowym, a 46 w innym kraju niezaliczonym do rajów podatkowych. Rozkład liczby spółek kontrolowanych przez raje podatkowe prezentuje wykres 1. W kategorii rajów podatkowych dominuje Holandia, co jest zgodne z przywołanym we wstępie raportem Ministerstwa Finansów.

Wykres 1. Liczba spółek zarejestrowanych w Polsce i kontrolowanych przez podmioty w rajach podatkowych ($N = 200$).

Źródło: opracowanie własne.

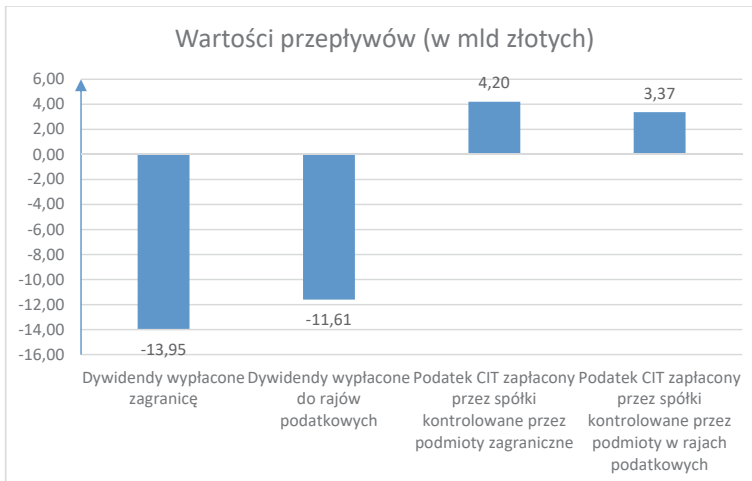
Badanie wielkości transferowanych kwot

W kolejnym etapie badań dla wszystkich spółek kontrolowanych przez podmioty zagraniczne określono na podstawie dostępnych sprawozdań finansowych za 2020 rok takie wielkości, jak: (1) przychody netto ze sprzedaży, (2) zysk (strata) brutto,

(3) zapłacony podatek dochodowy, (4) zysk (strata) netto, (5) wypłacona dywidenda. Nie badano wpływów zagranicę w formie opłat licencyjnych, odsetek i usług doradczych, zatem obraz badanych wpływów zagranicznych jest niepełny. Dla każdej z badanych spółek obliczono różnicę pomiędzy wypłaconą dywidendą (to, co wypłynęło zagranicę) i zapłaconym podatkiem dochodowym (to, co pozostało w Polsce).

Według danych za 2020 rok (w nielicznych przypadkach, gdy nie było dostępne sprawozdanie finansowe za ten rok, brano pod uwagę sprawozdanie finansowe za 2019 rok) badanych 105 spółek kontrolowanych w 100,0% przez podmioty zagraniczne, dla których można było odczytać sprawozdanie finansowe, zapłaciło sumaryczny podatek CIT w wysokości 4 200 893 724 zł. Jednocześnie w formie dywidend wypłacono -13 951 307 040 zł. Sumaryczny wynik jest zatem ujemny i wynosi -9 750 413 766 zł.

Jeśli weźmiemy pod uwagę tylko spółki, których podmioty kontrolujące są zarejestrowane w sześciu odnotowanych na rysunku 3 rajach podatkowych, to można stwierdzić, że zapłaciły one podatek CIT w wysokości 3 366 482 647 zł, a w formie dywidend wypłacono -11 608 375 156 zł, zatem sumaryczny wynik wynosi -8 241 892 509 zł. Jeżeli porównamy wielkości dla spółek kontrolowanych przez podmioty zagraniczne i kontrolowane przez podmioty w rajach podatkowych, to z wyliczeń wynika, że 83,2% dywidend wypłynęło do rajów podatkowych, co przedstawia wykres 2.

Wykres 2. Dywidendy i podatek CIT zapłacony w 2020 roku przez spółki kontrolowane przez podmioty zagraniczne.

Źródło: opracowanie własne.

Kolejny element analiz stanowiła lokalizacja na terenie Polski podmiotów kontrolowanych przez zagraniczne podmioty. Wyniki zostały przedstawione na rysunku 3.

Rysunek 3. Rozlokowanie na terenie Polski spółek kontrolowanych przez podmioty zagraniczne.

Źródło: opracowanie własne.

Lokalizację spółek zaznaczono za pomocą kółek – im większe kółko, tym większy jest sumaryczny przychód netto spółek mających swą siedzibę w danej miejscowości. Dominuje tu Warszawa, w której jest ulokowanych 36 spółek kontrolowanych przez zagraniczne korporacje (33,0%). Zauważyć można także znaczne skupiska spółek na Górnym Śląsku i w okolicach Poznania. Zwraca uwagę mała obecność inwestorów w Polsce Wschodniej. W Lublinie swoją siedzibę ma jedna spółka, a mianowicie Stokrotka sp. z o.o. kontrolowana przez podmiot zarejestrowany na Litwie. W Rzeszowie swoje siedziby mają dwie spośród badanych spółek, czyli Bausch Health Poland sp. z o.o. kontrolowana przez podmiot zarejestrowany w Irlandii oraz Borgwarner Poland sp. z o.o. (Rzeszów Jasionka) kontrolowana przez podmiot zarejestrowany w Niemczech.

Podsumowanie

Dzięki przedstawionym wynikom badań można wyciągnąć wnioski z dwóch perspektyw:

Perspektywa pierwsza

Większość (58,0%) spośród zbadanych 200 największych (według wartości przychodów ze sprzedaży za 2020 rok) zarejestrowanych w Polsce spółek jest kontrolowanych przez podmioty zarejestrowane w innych krajach, także w rajach podatkowych. Działają one w większości bardzo skutecznie, zapewniając pracę swoim pracownikom, płacąc podatki i oferując produkty zaspokajające popyt na polskim rynku (dotyczy to w szczególności sieci handlowych). Działają według standardów światowych i są bardzo skutecznie zarządzane, czego wyrazem są osiągnięte duże zyski.

Perspektywa druga

Większość spośród największych zarejestrowanych w Polsce spółek kapitałowych wyprowadza zagranicę finansowe efekty swojej pracy w postaci dywidend. Zachowują się jak najeźdźcy, traktując Polskę jako kolonię (?), z której należy wywieźć tak dużo, ile to tylko możliwe. Strumień pieniędzy płynie przede wszystkim do rajów podatkowych i ich ostateczni odbiorcy nie są znani – zasada niejawności stanowi jedną z podstawowych w rajach podatkowych. Strumień pieniędzy płynący zagranicę w postaci dywidend jest znacznie większy niż strumień płynący do budżetu państwa w postaci CIT.

Nie ma podstawy, aby stwierdzić, że zagranicznymi podmiotami kontrolującymi są międzynarodowe korporacje. W części przypadków tak jest, ale w sytuacjach, gdy spółka jest kontrolowana przez podmiot w rajach podatkowych, to nie wiadomo, czy kontroluje go korporacja czy osoba fizyczna, czy na przykład fundacja. Celem ulokowania podmiotu w rajach podatkowych jest m.in. ukrycie tożsamości rzeczywistego podmiotu kontrolującego.

Zwraca uwagę także bardzo nierównomierne ulokowanie na mapie Polski inwestycji międzynarodowych korporacji. Dominuje Warszawa i jej najbliższe okolice, kolejne skupiska to Górny Śląsk, a także aglomeracja Poznania i okolic.

Należy zaznaczyć, że uzyskany obraz nie jest jednak pełny, ponieważ przedmiotem badań było jedynie 200 największych spółek kapitałowych zarejestrowanych w Polsce. Badano tylko przepływy finansowe w formie zapłaconych podatków CIT i wypłaconych dywidend, nie wzięto pod uwagę innych podatków, a także przepływów w formie odsetek, opłat licencyjnych i opłat za usługi doradcze.

Bibliografia

- Activities of U.S. Multinational Enterprises (2019), Bureau of Economic Analysis, U.S. Department of Commerce, EMBARGOED UNTIL RELEASE AT 8:30 A.M. EST, Friday, November 12, 2021, BEA 21-56. Pobrane z: <https://www.bea.gov/sites/default/files/2021-11/omne1121.pdf> (21.02.2022).
- Akhtar, J., Grondona, V. (2019). *Tax Haven Listing in Multiple Hues: Blind, Winking or Conniving?*, Research Paper, 94 (April), South Centre. Pobrane z: https://www.southcentre.int/wp-content/uploads/2019/04/RP94_Tax-Haven-Listing-in-Multiple-Hues-Blind-Winking-or-Conniving_EN.pdf (17.02.2022).
- Bank for International Settlements (2012). *Guidelines to the International Locational Banking Statistics. Monetary and Economic Department*, May 2012, p. 28. Pobrane z: https://www.bis.org/statistics/locbankstatsguide_old.pdf (17.02.2022).
- Blomeyer & Sanz (2013). *European Initiatives on Eliminating Tax Havens and Offshore Financial Transactions and the Impact of These Constructions on the Union's Own Resources and Budget*, IP/D/CONT/IC/2012-071 15/04/2013, PE 490.673. Pobrane z: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/490673/IPOL-JOIN_ET%282013%29490673_EN.pdf (17.02.2022).
- van Bunge, N. (2017). *The Participation Exemption for Dutch Holding Companies*, 21 June. Pobrane z: <https://www.vistra.com/insights/participation-exemption-dutch-holding-companies> (1.06.2022).
- Corporate Tax Haven Index (2021). *Corporate Tax Haven Index – 2021 Results*. Pobrane z: <https://cthi.taxjustice.net/en/> (2.02.2022).
- van Dijk, M., Weyzig, F., Murphy, R. (2006). *The Netherlands: A Tax Haven?*. Amsterdam: Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO) Centre for Research on Multinational Corporations.
- Dharmapala, D., Hines, J. (2009). Which Countries Become Tax Havens? *Journal of Public Economics*, 93(9–10), 1058–1068.
- European Council [b.r.]. *EU List of Non-Cooperative Jurisdictions for Tax Purposes*. Pobrane z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-list-of-non-cooperative-jurisdictions/> (5.07.2022).
- Errico, L., Musalem, A. (1999). Offshore Banking: An Analysis of Micro- and Macro-Prudential Issues, January 1, 1999, Working Paper No. 99/5, January 1. Pobrane z: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Offshore-Banking-An-Analysis-of-Micro-and-Macro-Prudential-Issues-2867> (21.02.2022).
- Gravelle, J. G. (2022). Tax Havens: International Tax Avoidance and Evasion, Congressional Research Service, R40623. Pobrane z: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/download/R/R40623/R40623.pdf> (21.02.2022).

- Hampton, M. P., Christensen, J. (2002). Offshore Pariahs? Small Island Economies, Tax Havens, and the Re-configuration of Global Finance, *World Development*, 30(9), 1657–1673.
- Hines, J. R., Rice, E. M. (1994). Fiscal Paradise: Foreign Tax Havens and American Business. *Quarterly Journal of Economics*, 109(1), 149–182.
- IDA Ireland [b.r.]. *Ireland's Economy*. Pobrane z: <https://www.idaireland.com/invest-in-ireland/ireland-corporate-tax> (24.05.2022).
- International Monetary Fund (2000). *Offshore Financial Centers, IMF Background Paper*. Prepared by the Monetary and Exchange Affairs Department, June 23, 2000. Pobrane z: <https://www.imf.org/external/np/mae/oshore/2000/eng/back.htm#top> (8.06.2022).
- Interpelacja nr 14857 (2017), w sprawie nowelizacji ustawy dotyczącej podatku CIT. Pobrane z: <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/interpelacja.xsp?typ=INT&nr=14857> (7.11.2022).
- Kenton, W. (2020). *Ring-Fence: Definition in Finance Accounting and Legality*, June 15. Pobrane z: <https://www.investopedia.com/terms/r/ringfence.asp> (1.06.2022).
- Koutsouva, A. (2020). The European Union's List of Non-Cooperative Jurisdictions for Tax Purposes, *EC Tax Review*, 29(4), 178–196.
- Murphy, R., Christensen, J., Kimmis, K. (2005). *Tax Us If You Can*. London: The Tax Justice Network. Pobrane z: http://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/tuiyc_-_eng_-_web_file.pdf (18.03.2022).
- OECD (1998). *Harmful Tax Competition Tax Competition. An Emerging Global Issue*. Pobrane z: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/harmful-tax-competition_9789264162945-en#page1 (18.03.2022).
- Offshore Financial Centers (2000). IMF Background Paper, Prepared by the Monetary and Exchange Affairs Department, June 23. Pobrane z: <https://www.imf.org/external/np/mae/oshore/2000/eng/back.htm#top> (6.11.2022).
- Oxfam Technical Briefing (2016). *Technical Methodology Document. How Oxfam Identified the World's Worst Corporate Tax Havens*. Pobrane z: https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/file_attachments/tb-race-to-bottom-methodology-note-121216-en.pdf (17.02.2022).
- Palan, R. (2009). History of Tax Havens. *History & Policy*, 1 October. Pobrane z: <https://www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/history-of-tax-havens> (3.06.2022).
- Ranking Rzeczpospolitej (2020). Pobrane z: https://rankingi.rp.pl/lista2000/2020/lista_2000 (10.06.2022).
- Sullivan, M. A. (2004). U.S. Multinationals Move More Profits to Tax Havens. *Tax Notes International*, 16 February, 589–593.

-
- Unger, B., Ferwerda, J. (2008). *Regulating Money Laundering and Tax Havens: The Role of Blacklisting*. Utrecht School of Economics, Tjalling C. Koopmans Research Institute, Discussion Paper Series 08–12. Pobrane z: https://www.uu.nl/sites/default/files/rebo_use_dp_2008_08-12.pdf (17.02.2022).
- United States Government Accountability Office (2008). *International Taxation. Large U.S. Corporations and Federal Contractors with Subsidiaries in Jurisdictions Listed as Tax Havens or Financial Privacy Jurisdictions*, December 2008. Pobrane z: <https://www.gao.gov/assets/gao-09-157.pdf> (21.02.2022).
- Zoromé, A. (2007). *Concept of Offshore Financial Centers: In Search of an Operational Definition*. IMF Working Paper, Monetary and Capital Markets Department, April 2007, WP/07/87. Pobrane z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp0787.pdf> (21.02.2022).